

ODGOJ I OBRAZOVANJE ZA ODRŽIVI RAZVOJ – OKOLIŠNI ASPEKT

Ana MOTL DEMO

Dječji vrtić Maslačak, Zadar
ambuby@gmail.com

UDK 37:504

Stručni rad

Jelena TOMIĆ

Dječji vrtić Maslačak, Zadar
jelena.tomic912@gmail.com

Sažetak

Suvremeni pristupi odgoju i obrazovanju koji započinju u predškolskoj dobi djeteta posebnu pozornost posvećuju temama zdravog okoliša i održivog razvoja, ciljano cjelovitom sagledavanju i razumijevanju zakonitosti međuovisnosti čovjeka i prirode. Obrazovanje za okoliš ima za cilj podučiti djecu od malih nogu ekološkoj osviještenosti, nudeći jedinstvenu priliku odgajateljima da stvore cjeloživotne navike koje bi potencijalno mogle značajno utjecati na budućnost našeg planeta. Obrazovanje o okolišu povezuje nas sa svijetom oko nas, podučava nas kako o prirodnom tako i o izgrađenom okruženju, podižući svijest o pitanjima koja utječu na okoliš o kojemu svi ovisimo, kao i o radnjama koje možemo poduzeti da ga poboljšamo i održimo. Uloga suvremene odgojno-obrazovne ustanove jest razvijati ekološku osviještenost od najranijih dana i na taj način stvarati temelje ekološke svijesti budućih odraslih. U radu će se prikazati aktivna uloga djece i njihova osjetljivost za održiv razvoj u neposrednom vrtićkom okruženju.

KLJUČNE RIJEČI: *održivi razvoj, okoliš, dijete, učenje, odgojno-obrazovne ustanove*

Uvod

U dinamičnom dobu globalizacije i digitalizacije nužno je znanje kako riješiti pitanja nejednakosti, neravnopravnosti spolova, rodnih stereotipa, ratova, siromaštva, izbjeglištva, velike potrebe i potrošnje te pristupa kvalitetnom obrazovanju (Ujedinjeni narodi, 2015.) Pritom se javlja sve veća svjesnost odraslih da su poslje-

dice ljudskog utjecaja naprosto katastrofalne te da se nešto mora mijenjati. Sve više svjesni smo da se moramo mijenjati mi i da neodrživi stil života moramo usmjeriti prema održivom stilu te takav stil usaditi u nove naraštaje, a svoje stavove i razmišljanja usmjeriti prema odgovornom djelovanju. O tome kako im pristupamo u odgoju i obrazovanju u najranijim godinama ovisit će mogućnost ostvarivanja vizije održivog razvoja društva na lokalnoj, a samim time i na globalnoj razini. Općepoznato je da djeca uče kroz igru, istražujući, te im je kretanje prostorom i aktivnost na zraku prirodna pa se odgoj za održivi razvoj treba oblikovati u tom smjeru. Prve godine čovjekova života predstavljaju najpogodnije razdoblje za razvoj karaktera i osobnosti kroz usvajanje vrijednosti, stavova i obrazaca ponašanja. Skup navika, vještina i uvjerenja koje dijete nauči u ranim godinama postat će snažan temelj na kojemu će se izgraditi cijeli svoj život. To je temelj koji će poduprijeti i potaknuti moralna i etička djelovanja tijekom odrastanja, a kada se osoba nađe u teškim i novim situacijama koje zahtijevaju kritičko promišljanje i odgovorno djelovanje ona će posegnuti za onime što joj je usađeno od samih početaka.

Odgoj i obrazovanje za održivi razvoj mali je dio slagalice onoga što se u praksi može nazvati građanskim odgojem, a zapravo je važan dio jedne od temeljnih ključnih kompetencija određenih u Europskoj uniji (na jednom parlamentu 2006. godine). Primjeren način na koji možemo donijeti promjenu jest kroz praksu održivog razvoja. Značaj odgoja i obrazovanja za održivi razvoj za djecu rane dobi leži u brojnim mogućnostima koje ono pruža – od znanja kako biti aktivni građanin i pomoći svojoj zajednici do vještina kritičkog mišljenja i izražavanja sebe samih. Pritom treba imati na umu kako najznačajnija uloga OZOR-a nije naučiti djecu kako riješiti probleme za koje su odrasli odgovorni, već ih pripremiti na buduće izazove i vrijeme koje dolazi, a u kojem će oni donositi dalekosežne odluke (Norddahl, 2008.). Na koji način osigurati i implementirati održivost?

Suvremena shvaćanja djetinjstva – zašto je važan institucionalni kontekst za nova učenja?

Djetinjstvo se promatra kao kvalitetno smišljeno, organizirano i iskorišteno razdoblje u kojemu na dijete gledamo kao proaktivno, kreativno biće koje posjeduje bogat i raznolik potencijal. Suvremena ustanova za rani i predškolski odgoj i obrazovanje mjesto je kvalitetnog suživota, zajedničkog učenja djece i odraslih gdje je naglasak na demokraciji, poštivanju i uvažavanju svih dionika toga procesa. Prema Šagud, „nova slika djeteta i djetinjstva, te njihova konceptualizacija, ukazuju na promjene na razini pedagoške prakse i na drugačije pozicioniranje djeteta u odra-

slom svijetu“ (Šagud, 2014: 270). Slunjski ističe kako „dijete nije prazna ploča na koju odrasli mogu jednostavno upisati znanja, nego razumna osoba koja ima mnoga intuitivna znanja o fizičkom i socijalnom svijetu koji ga okružuje (Slunjski, 2012: 37).

Suprotno od toga „planiranje kurikuluma se treba temeljiti na odgojiteljevim opažanjima i praćenju posebnih interesa i razvojnog napretka svakog pojedinog djeteta“ (Slunjski, 2001: 25). Slunjski navodi kako „današnja djeca žive u vremenu čije su osnovne značajke nesigurnost, neodređenost, nestabilnost, nepredvidivost, neočekivanost, kompleksnost i multidimenzionalnost“ te je zadatak svake odgojno-obrazovne ustanove osposobiti djecu za snalaženje u nepredvidivoj i kompleksnoj sadašnjosti, ali i budućnosti (Slunjski, 2011: 32). Institucijski kontekst je poput živahnog i dinamičnog organa (Slunjski, 2008; Miljak, 2009) koji obuhvaća norme, uvjerenja, dominantne vrijednosti i očekivanja bazične kulture u instituciji. Vecchi (2010) napominje kako „kontekst u kojem djeca rastu nije samo pasivno i statično prenošenje neke kulture, već se prevodi u novu društvenu i kulturnu stvarnost te podrazumijeva razumijevanje i osobnu refleksiju predškolskih odgojitelja“ (Vecchi, 2010 prema Šagud, 2014: 271). Slunjski navodi da je „kvaliteta učenja u ranoj dobi rezultat kvalitete uvjeta u kojima djeca žive“ (Slunjski, 2011: 198). Iz navedenih citata proizlazi zaključak da je upravo u suvremenom shvaćanju djetinjstva dijete stavljeno u položaj samostalnog istraživanja i modeliranja svijeta u kojemu će živjeti, a na nama je da ga usmjerimo na ono što je zaista važno – očuvanje okoliša i briga o neposrednoj zajednici u kojoj živi(mo).

James i Prout (2009) donose nekoliko temeljnih ideja paradigme suvremenog djetinjstva, a te ideje ukratko objašnjavaju sve gore navedeno:

1. Shvaćanje djetinjstva kao konstrukta u kojem se prirodne i univerzalne karakteristike ljudskog bića uspostavljaju kao jedinstvene strukture i sastavnice kulture u raznim društvima.
2. Djetinjstvo je varijabla socioloških studija i analiza u kojima komparativne i interkulturalne analize otkrivaju različite tipove djetinjstva više nego individualne ili univerzalne fenomene.
3. Razmatranje i razumijevanje djetinjstva zbiva se unutar okvira dječjih prava – neovisno i jedinstveno.
4. Dijete se promatra kao aktivan konstrukt vlastitog društvenog života (ne tek kao pasivni sudionik društvenih struktura i procesa).
5. U svjetlu svega što je spomenuto, očigledno je da je potrebna rekonstrukcija djetinjstva koja će imati širi utjecaj na odrastanje djece (James i Prout, 2009 prema Šagud, 2014: 269).

Važnost institucionalnog konteksta sažima se u rečenici da je odgojno-obrazovna ustanova ono mjesto koje omogućuje djetetu da se samostalno i u interakciji s drugom djecom i odraslima razvija, prikuplja i revidira znanja i vlastita iskustva. Prema Šagud, „izgradnja i rekonstrukcija suvremenog djetinjstva potiču iz činjenice da je dijete samo-određujući čimbenik, agens vlastitog razvoja, što odražava interaktivnu dimenziju djeteta kao biološkog i psihološkog bića i društvenog i kulturnog konteksta unutar kojeg on ili ona živi. Konceptualizacija djetinjstva polazi od naglašavanja spontanosti, nekonvencionalnosti, samoizražavanja, mašte, razmetanja, čežnje za autonomnim radom, iskorištavanja prednosti vidljive plastičnosti i sposobnosti razvoja djece u ranoj i predškolskoj dobi, što je suprotno drugoj krajnosti koja naglašava disciplinu, ograničenja i redukcionizam“ (Šagud, 2014: 271).

Razmišljaš li godinu unaprijed, posij sjeme.

Razmišljaš li desetljeće unaprijed, posadi stablo.

Razmišljaš li stoljeće unaprijed, obrazuj ljude. (Kineska poslovice)

Odgoj i obrazovanje za održivi razvoj

Budući da je odgoj i obrazovanje za održivi razvoj veliki iskorak koji će se morati dogoditi u odgojno-obrazovnoj praksi, odgojitelji, stručni suradnici, ravnatelji i ostali sudionici odgojno-obrazovnog procesa, počevši od pomoćnog osoblja, preko roditelja i sve do lokalne i šire zajednice, počeli su intenzivno promišljati o promjenama koje se moraju dogoditi. Ključno je razvijanje kompetencija potrebnih za kreiranje vrtićkog i izvanvrtićkog konteksta i integriranog kurikulumu za konstrukciju i realizaciju aktivnosti djece predškolskog uzrasta u odgoju i obrazovanju za okoliš i održivi razvoj na otvorenim prostorima. No, u svemu ovome, važno je naglasiti da je održivi razvoj u začetku te je ograničen broj novijih istraživanja koja zadiru u praksu obrazovanja za održivi razvoj, mišljenja djece te angažman odgojitelja koji sustavno pridonosi održivosti – posebice u Republici Hrvatskoj.

Odgoj za održivi razvoj mali je dio slagalice onoga što se u praksi može nazvati građanskim odgojem, a zapravo je važan dio jedne od temeljnih ključnih kompetencija određenih u Parlamentu EU-a, usvojenom 2006. godine. Način na koji možemo donijeti promjenu jest kroz praksu održivog razvoja. Upravo se svrha održivog razvoja, ili obrazovanja za održivi razvoj, nalazi u vrijednostima i poštovanju prema drugima, raznolikosti i različitostima, okolišu te resursima naše planete

imajući na umu sadašnje i buduće generacije. Sukladno tome, riječ je o konceptu koji se odnosi na način na koji bi se ljudi trebali ponašati u odnosu na svijet, stoga je od velike važnosti upoznati djecu sa svojim okolišem, pomoći im razumjeti probleme održivog razvoja te razviti empatiju i poštovanje prema različitosti svijeta (Yan i Fengfeng, 2008). Djeca složene koncepte ne mogu razumjeti sama, stoga je važno da odgojitelji i voditelji procesa učenja budu usmjereni i vjeruju u ono što rade te odgajaju djecu da rastu kao pojedinci koji će imati jasnu sliku sebe u sigurnom, čistom i održivom okolišu. Dokazano je kako kvalitetan rani i predškolski odgoj i obrazovanje utječe na psihološke, emocionalne, socijalne i fizičke aspekte razvoja i učenja djeteta, stoga ima velik potencijal pri usvajanju vrijednosti, stavova, vještina i ponašanja koja će s vremenom poduprijeti održivi razvoj.

Svako obrazovanje služi nekoj svrsi, u protivnom društva ne bi ulagala u njega. Međutim, rano i predškolsko obrazovanje prepoznato je kao glavna komponenta prema ostvarivanju ciljeva održivog razvoja (Bautista, Moreno-Núñez, Ng i Bull, 2018). Na djecu se gleda kao na aktivne građane i nositelje promjena, vrijednosti i kultura te kompetentne osobe sa svojim pravima (Ujedinjeni narodi, 1989). Prema Bossel (1999), jedina alternativa održivosti jest: neodrživost. Premda održivost sadrži vremensku komponentu pa posljedice promjena uzrokovanih najčešće ljudskim djelovanjem nećemo vidjeti do daleke budućnosti, činjenica jest da nas je mnogo njih sustiglo. Održivost društva ugrožena je prevelikim zahtjevima koji uzrokuju dinamičnost ekonomije te ekološke i društvene promjene, dok istovremeno strukturalna inercija onemogućuje pravodoban odgovor. Ono što slijedi jest neodrživost – oduženo vrijeme reagiranja dok se interval za nužno djelovanje skraćuje. Svjesnost o kriznom stanju navela je Komisiju Ujedinjenih naroda da potraži rješenje u održivosti, tj. održivom razvoju kao globalnoj inicijativi koja će imati snagu spriječiti ugroženost ljudske civilizacije u budućnosti.

Postalo je jasno kako postoji potreba da ih svaki pojedinac razumije i da bude osposobljen za odgovorno djelovanje u svijetu. Iz toga se 70-ih godina razvio i počeo provoditi odgoj i obrazovanje za okoliš (*Environmental Education*, EE) (Kostović-Vranješ, 2015). UN-ova *Konferencija o zaštiti čovjekova okoliša* (1972) proizvela je *Štokholmsku deklaraciju* koja je istaknula svrhu održivog razvoja „da inspirira i vodi ljude svijeta prema očuvanju i poboljšanju čovjekovog okoliša“. Postavljeni ciljevi *Tbilisjske deklaracije* pet godina kasnije: kultivirati svjesnost o ekonomskoj, društvenoj, tj. socijalnoj, političkoj i okolišnoj međupovezanosti; svakoga osposobiti znanjima, vrijednostima i vještinama kako bi poboljšali okoliš te stvoriti nove obrasce ponašanja kod pojedinaca i društva, imajući na umu okoliš – potvrdili su postojeću ulogu odgoja i obrazovanja za okoliš, ali i naglasili potrebu za „ispravnim i uravnoteženim razvojem zajednica svijeta“ (UNESCO 1977).

Naime, odgoj i obrazovanje za okoliš doveo je do podizanja ekološke pismenosti i odgovornog ponašanja prema samom okolišu, ali i pronalaženja rješenja za prisutne probleme. Međutim, ubrzo se uvidjelo kako je ekološka kriza dio one globalne i da naglasak isključivo na njeno rješavanje neće zadovoljiti potrebe sadašnjih i budućih generacija (Kostović-Vranješ, 2015). *Brundtland izvješće (Our Common Future)* Svjetske komisije za okoliš i razvoj 1987. (Ujedinjeni narodi 1987) naglasilo je potrebu za dugoročnim strategijama postizanja održivosti diljem svijeta koje bi dovele do zajedničkih ciljeva koji uzimaju u obzir međuovisnost ljudi, resursa, okoliša i razvoja (*Education for Sustainable Development, ESD*). Uslijedili su zatim mnogi dokumenti koji su također bili usmjereni održivosti i osvješćivanju ljudi o važnosti očuvanja okoliša, održivosti i usmjeravanju pojedinca i nacija prema osmišljavanju novih koncepata za održivost. Najznačajnija odluka Konferencije bila je donošenje Ciljeva za održivi razvoj (*Sustainable Development Goals, SDG*) koji će se nadovezati na Milenijske razvojne ciljeve i težiti razvojnoj agendi za razdoblje poslije 2015. godine, a koji ujedno utvrđuju status održivog razvoja ostvarenog kroz tri dimenzije: gospodarsku, društvenu i okolišnu (UNCSD 2012).

Vizija održivog razvoja globalno je rasprostranjena. Sa svojim različitim perspektivama ona uključuje model koji poboljšava trenutne sustave, upozorava i poziva na potrebnu promjenu, obrazuje i transformira ukorijenjene vrijednosti društva. Termin ‘održivi razvoj’ prvi put je definiran 1986. na Konferenciji zaštite razvoja u Ottawi kao:

- integracija zaštite i razvoja
- zadovoljenje temeljnih ljudskih potreba
- postignuće pravičnosti i društvene pravde
- opskrba društvenog samoopredjeljenja i kulturne različitosti
- održavanje ekološkog integriteta (Lele 1991 prema UNESCO 2016).

Kao pojam koji se koristi u mnogim poljima kao što su obrazovanje, ekologija i ekonomija, održivi razvoj definiran je i kao strategija za istovremeno poboljšanje kvalitete života čovjeka i njegove brige za podržavajuće ekosustave. Iz toga proizlazi stvaranje ‘održivog društva’ koje se vodi po sljedećim principima održivog razvoja:

- iskazati poštovanje i brigu za živa bića
- poboljšati kvalitetu čovjekova života
- očuvati vitalnost i raznolikost Zemlje

- smanjiti potrošnju neobnovljivih resursa
- promijeniti osobne stavove i ophođenje
- omogućiti zajednicama brigu oko svog okoliša
- osigurati nacionalni okvir za integrirani razvoj i očuvanje
- stvoriti globalni savez (IUCN, UNEP, WWF, 1991.)

Kao koncept koji se aktivno razvija od početka 80-ih godina, ipak je najpoznatija i najčešća definicija u literaturi održivog razvoja ona iz Brundtland izvješća 1987. Riječ je o razvoju koji „zadovoljava potrebe današnjice, a pritom ne ugrožava potrebe budućih generacija“ (Ujedinjeni narodi 1987: 41), što znači da ne možemo učiniti nepopravljivu štetu na račun kratkotrajnih prednosti.

Održivi razvoj je koncept koji neprekidno evoluirao i koji nadilazi granice riječi kojima je definiran. Tako je u Rio de Janeiru (UNCED 1992) navedeno osamnaest ključnih principa održivosti koji prepoznaju međuovisnost svih dijelova života na zemlji. Svojevrsni parametri, principi, pomažu shvatiti apstraktni koncept održivog razvoja te njegovu primijenu na lokalno značajnoj razini:

- Ljudi imaju pravo na zdrav i produktivan život u skladu s prirodom.
- Današnji razvoj ne smije umanjiti razvoj i potrebe okoliša sadašnjih i budućih generacija.
- Nacije imaju suvereno pravo iskoristiti vlastite resurse, ali bez štete na okoliš izvan svojih granica.
- Zemlje će razvijati međunarodne zakone kojima će se osigurati naknada za štetu uzrokovanu njihovim djelovanjem na područjima izvan vlastitih granica.
- Nacije će koristiti mjere opreznosti za zaštitu okoliša.
- Kako bi se postigao održivi razvoj, zaštita okoliša bit će sastavni dio procesa razvoja i ne može se uzeti u obzir odvojeno od njega. Suzbijanje siromaštva i smanjenje nejednakosti životnog standarda u različitim dijelovima svijeta ključni su za postizanje održivog razvoja i zadovoljavanje potreba većine ljudi.
- Nacije će surađivati radi očuvanja, zaštite i obnove zdravlja i integriteta ekosustava Zemlje.
- Narodi trebaju smanjiti i ukloniti neodržive obrasce proizvodnje i potrošnje te promovirati odgovarajuće demografske politike.
- Pitanja zaštite okoliša najbolje se rješavaju uz sudjelovanje svih zainteresiranih građana.
- Nacije će olakšati i poticati svijest javnosti i sudjelovanje tako što će infor-

macije o okolišu biti široko dostupne.

- Nacije će donijeti učinkovite zakone o zaštiti okoliša i razviti nacionalni zakon koji se odnosi na odgovornost za žrtve onečišćenja i druge štete u okolišu.
- Nacije trebaju surađivati na promicanju otvorenog međunarodnog gospodarskog sustava koji će dovesti do gospodarskog rasta i održivog razvoja u svim zemljama.
- Zagađivač bi, u načelu, trebao podnijeti trošak onečišćenja.
- Nacije će upozoriti jedna drugu o prirodnim katastrofama ili aktivnostima koje mogu imati štetne prekogranične utjecaje.
- Održivi razvoj zahtijeva bolje znanstveno razumijevanje problema. Nacije bi trebale razmjenjivati znanje i inovativne tehnologije kako bi postigle cilj održivosti.
- Punopravno sudjelovanje žena ključno je za postizanje održivog razvoja. Također su potrebna kreativnost, ideali i hrabrost mladosti i poznavanje autohtonih ljudi. Nacije bi trebale prepoznati i podupirati identitet, kulturu i interese autohtonih ljudi.
- Rat je inherentno destruktivan za pitanje održivog razvoja. Narodi će poštivati međunarodne zakone koji štite okoliš u vrijeme oružanog sukoba i surađivati u njihovoj daljnjoj uspostavi.
- Mir, razvoj i zaštita okoliša međusobno su ovisni i nedjeljivi“ (McKeown, A. Hopkins, Rizzi i Chrystalbridge, 2006: 9-10).

Odgoj i obrazovanje za održivi razvoj u predškolskoj ustanovi – okolišni aspekt

Gledajući na obrazovanje kao na putovanje, a ne odredište, obrazovni sustavi imaju zadaću neprekidno evoluirati i napredovati kako bi prepoznali potrebe i ono što funkcionira u određenom kontekstu i vremenu. Kao princip koji podupire razvoj dobrobiti i ljudi i planete održivi je razvoj specifičan po tome što zahtjeva simbiozni odnos između prirode i ljudi. Za razliku od standardnog odgoja i obrazovanja, naglasak se stavlja na očuvanje kvalitete života svakog čovjeka pa u konačnici i planeta Zemlje na kojemu živimo. Zajedno k cilju!

Odgoj i obrazovanje za okoliš sveobuhvatan je pojam, dok se odgoj i obrazovanje za okoliš/održivi razvoj na otvorenom promatra, u određenom smislu, u povezanosti i kroz utjecaje na prirodna dobra, zavičaj i ne uključuje široki smisao svjetskog okoliša. Odgoj i obrazovanje za okoliš/održivi razvoj je odgoj i obrazovanje

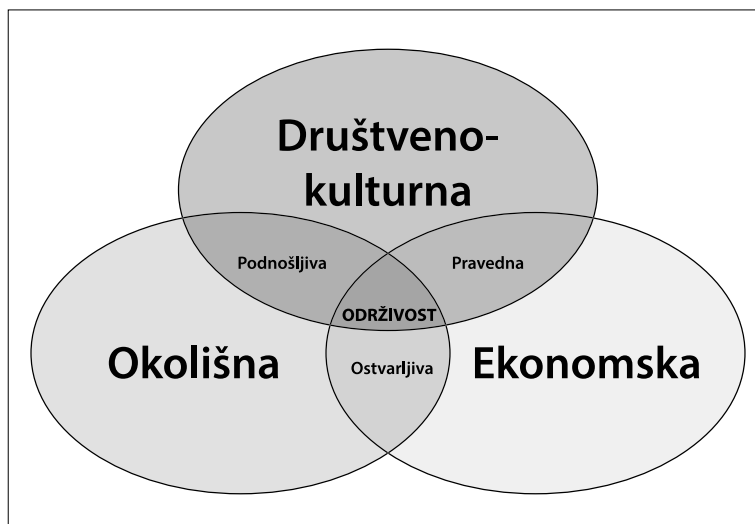
«u», «o» i «za» aktivnosti na otvorenim prostorima te podrazumijeva kontakte s prirodom/okolišem, a s ciljem razvijanja senzibilnosti, stavova, vrijednosti, navika i ponašanja u/za/prema okolišu i održivom razvoju. Sukladno tome, odgojitelji i voditelji procesa učenja trebaju biti ispravno educirani kako bi mogli usmjeravati djecu shvaćanju koncepta očuvanja onoga što se nalazi oko njih: prirode, cvijeća, vode; učiti ih o vrijednosti zavičajnog dobra i tek tako ih razvijati u aktivne i spretno pojedince koji polako mogu osiguravati i razumjeti održivost na svjetskoj i globalnoj razini.

Odgoj i obrazovanje za održivi razvoj stavlja dijete u centar promišljanja. Sukladno tome, djeca su ključni nositelji promjena koji nerijetko svoje ideje i stavove prenose na bližnje (u to spadaju i životno važni stavovi o održivosti) te možemo slobodno zaključiti kako je RPOO važan korak prema održivom razvoju – odskočna daska za cjeloživotno učenje (Daries, Engdahl, Otieno, Pramling-Samuelson, Siraj-Blatchford i Vallabh, 2009). Premda je ideja održivosti aktivna već neko vrijeme, a svjesni smo da djeca od najranije dobi mogu promicati ideje o održivosti prema van, polje ranog odgoja i obrazovanja sporo je u pitanju implementiranja u svakodnevnicu.

Odgojitelji su svjesni važnosti razdoblja rane dobi, no jesu li svjesni kako je to razdoblje kada djecu valja upoznati s aspektima održivoga razvoja? Odgojitelji bi promišljanje o dobrobitima djece trebali što više prebaciti na vanjske aktivnosti, boravke na zraku, šetnje, igre u blatu i pijesku te kontinuirano njegovati neke vanjske površine koje će biti samoodržive (povrtnjake, cvjetnjake i slično). Odgoj i obrazovanje za održivi razvoj trebao bi uključiti širok spektar izvaninstitucionalnih aktivnosti koje se mogu izvoditi i tijekom slobodnog vremena samo zbog zadovoljstva koje pružaju ili zbog određene intrinzične vrijednosti.

Grafikon 1 prikazuje tri aspekta održivog razvoja – kako bismo bolje shvatili ono što održivost označava. Oni pružaju viziju obrazovanja koja teži ravnoteži ekonomske dobrobiti, kulturnih tradicija i poštovanja prema okolišu (Gleeson i Low, 2000 prema Hawkes, 2001).

Okolišni aspekt predstavlja sve ono što čini okoliš pa se djeca usmjeravaju prema očuvanju voda, zagađenju zraka, upravljanju otpadom, održavanju biološke raznolikosti, klimatskim promjenama, stakleničkim plinovima i zaštiti prirodnih resursa te životinjskog i biljnog svijeta. Sve su to učinci dugogodišnjeg stila života društava kojima je prioritet bila kratkotrajna uгода na račun budućih generacija. Održivost okoliša definirana je kao „odgovorna interakcija s okolišem kako bi se izbjeglo smanjenje i degradacija prirodnih resursa i omogućila dugoročna kvaliteta okoliša“ (Gillaspy, 2018). Odgojitelji u ovome slučaju imaju ulogu u pružanju razolikih iskustava djeci koja će produbiti njihova znanja o okolišu i pomoći im u

GRAFIKON 1. Vizija odgoja i obrazovanja za održivi razvoj

razumijevanju problema njihove zajednice.

Socijalno kulturni aspekt predstavlja omogućavanje i poticanje društvenih veza i interakcija na svim razinama, ali i koegzistenciju ljudi koji dolaze iz različitih pozadina, profesija i kultura, s različitim stavovima, vrijednostima i prihodima. Svrha socijalne održivosti jest odgovoriti na pitanja kvalitete i kontinuiteta življenja ljudi te stvoriti održiva društva koja će živjeti solidarnost i slobodu. Kulturna dimenzija, odnosno kulturni dio ovog aspekta povezan je s društvenom dimenzijom jer je društvena dimenzija ovog procesa ono što čini kulturu društva. Svaki koristan sustav vrijednosti koji, između ostaloga, uključuje toleranciju, solidarnost, slobodu, kreativnost, ljubav i poštovanje, trebao bi moći potaknuti na promjenu i poštovanje prema raznolikosti i različitosti. Prema tome, održivo društvo ovisi o održivoj kulturi – jer ako se kultura društva raspadne, raspast će se i sve drugo.

Ekonomski aspekt održivosti integrirani je dio održivosti što upućuje na obavezu današnjih generacija za čuvanjem ograničenih resursa kako bi potrebe budućih generacija bile zadovoljene. Budući da je neraskidivo povezana s okolišnim i socijalno-kulturnim aspektom, ako iskoristimo resurse iznad naših granica i ne poduzmemo mjere oko sve veće prenaseljenosti, sraz okoliša, ekonomije i društva bit će vidljivi (Meadows i suradnici, 1972 prema Reddy i Thomson, 2015). Kroz aktivni odgoj i obrazovanje za održivi razvoj djeca imaju mogućnost razvoja novih vrijednosti za održivu, pravednu i odgovornu budućnost. Slijede primjeri usvojenih vrijednosti kroz rad RPOO-a:

- Poštovanje dostojanstva i ljudskih prava svih ljudi te predanost društvenoj i ekonomskoj pravednosti za sve.
- Poštovanje ljudskih prava budućih generacija te predanost intergeneracijskoj odgovornosti.
- Poštovanje i briga za zajednicu živih bića i njenu raznolikost koja uključuje zaštitu i obnovu Zemljinih ekosustava.
- Poštovanje kulturne raznolikosti te predanost izgradnje lokalne i globalne kulture tolerancije, nenasilja i mira (UNESCO 2005: 16).

Unatoč važnoj ulozi održivog razvoja u uspostavi temelja za aktivno i odgovorno građanstvo u RPOO-u, programski dokumenti ne sadrže sve komponente održivog razvoja, već samo neke od bitnih polazišta. U hrvatskom *Nacionalnom okvirnom kurikulumu za predškolski odgoj, opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje* (NOK 2010.) održivi razvoj ističe se kao jedna od potreba odgojno-obrazovnih ciljeva i cjelovitog razvoja djece, tj. učenika. Kao takav, održivi razvoj postao je dio predškolskog, osnovnoškolskog i srednjoškolskog kurikula.

Kako bi dijete moglo razumjeti svijet koji ga okružuje ono mora unutar svojega specifičnoga okruženja ovladati socijalnim odnosima, predmetima i njihovom svrhom, uočiti uzročno-posljedične veze te upoznati, a kasnije i stvarati kulturu u kojoj odrasta. Razumijevanjem svoje okoline dijete po prvi put stvara cjeloživotne stavove, vrijednosti i ponašanja. Unatoč tomu što djeca rane dobi nisu u stanju posve shvatiti sva zbivanja u vlastitu okruženju, treba im se omogućiti zadovoljenje potrebe znatiželje, istraživanja i prikupljanja novih, najčešće senzornih, iskustava – spoznajom okoline. Ne treba tražiti dalje od dječjeg interesa i njegove perspektive svakodnevnice kada je u pitanju osmišljavanje odgojno-obrazovnih programa koji će sadržavati neke od ciljeva održivog razvoja (Kostović-Vranješ 2015).

Iskoraci u praksi DV-a *Maslačak* – primjeri iz prakse

Programska cjelina ZDRAVA HRANA

- **Tema *Zdrav doručak – jutarnji shake***

Ciljevi: Usvojiti pravilne prehrambene navike – jutarnji obrok.

Zadaće: Poticati djecu na veću konzumaciju voća i povrća; utjecati i usmjeravati djecu na usvajanje zdravih prehrambenih navika; osigurati siguran pribor za rukovanje nožićima za guljenje i noževima; razvijati finu motoriku, pažnju i upornost.

Opis aktivnosti: Djeca imaju svakodnevnu mogućnost sama pripremiti doručak u obliku zdravog napitka. Samostalno biraju sastojke za napitak (voće i povrće).

Pri tome djeca sama režu, gule i pripremaju sastojke. Sve sastojke stavljaju u sjecalicu, dodaju tekućinu (jogurt i vodu), miksaju i konzumiraju napitak. Svakom napitku djeca daju naziv i zajednički stvaraju knjigu recepata.

Ishodi učenja: Djeca konzumiraju više voća i povrća.

Izjave djece: Ivan: „Kad jedemo zdrav doručak, onda budemo zdravi.“, Mauro: „Ovaj doručak nam daje energiju.“, Sara: „Od šejka ćemo biti veliki!“, Josip: „Ovaj doručak daje nam snage!“

- **Tema Zbrinjavanje ostataka hrane**

Ciljevi: Razumijevanje prirodnih procesa i njihove uzajamne međuovisnosti; iskorištavanje ostataka hrane na koristan način.

Zadaće: Osvijestiti djecu o mogućnosti ponovnog korištenja biootpada u nove svrhe (kao dohrana za biljke u vrtu); upoznati djecu s novom riječju: bioenzim.

Opis aktivnosti: Na pitanje što biljkama treba za rast i razvoj, djeca su dala odgovore: sunce, zemlja i voda. Zanimalo nas je postoji li nešto što bi biljkama pomoglo da brže rastu i budu otpornije. Djevojčica Eva je predložila da biljkama dodamo vitamine. Proučili smo literaturu i sadržaje o dohrani biljaka – dostupne na internetu te smo naišli na zanimljiv recept za bioenzime. Djeca su prepisala recept i krenula u pripremu bioenzima, odnosno dohrane za njihove biljke u sobi i Zelenom vrtu.

Ishodi učenja: Djeca znaju kako koristiti biootpad; znaju načine pravljenja dohrane za biljke i znaju njegovu svrhu.

Izjave djece: Marieta: „Imat ćemo svoje gnojivo za biljke.“, Eva: „Hoće li ovo smrdjeti kad se napravi?“, Arijana: „Ovo će biti korisno za naše biljke pa će nam brže rasti!“, Lovre: „Moramo staviti svega pa će biti bolje!“

Programska cjelina VOLIMO I ČUVAJMO PRIRODU

- **Tema Posadi voćku**

Ciljevi: Posaditi vlastiti voćnjak i u budućnosti brinuti o njemu; pratiti proces rasta i promjene na voćkama.

Zadaće: Usvajanje znanja o autohtonim vrsta voća iz neposredne okoline; spoznaja da sadnjom svake voćke i svakog drveta utječemo na obogaćivanje okoliša.

Opis aktivnosti: Dan prije sadnje odgojitelji i djeca planirali su kako doći do mjesta na kojemu će posaditi sadnice voća (mandarina, jabuka, višnja, smokva, limun i naranča). Upute za put dala je djevojčica iz skupine na čijoj će se zemlji saditi voćke. Na inicijativu djece, prema uputama djevojčice, jedno je dijete crtalo put i nastala je karta puta. Roditelji iz skupine pripremili su sadnice i iskopali rupe za njihovo polaganje. Djeca su izabrala sadnice koje žele posaditi. Postavila su ih

u iskopane rupe, dodala gnojivo, zatrpala zemljom i zalila vodom. Na drvene ploče napisali su nazive sadnica koje su posađene.

Ishodi učenja: Djeca prepoznaju autohtone vrste voćki; znaju proces sadnje voćki; znaju koji je alat potreban za sadnju; znaju vrijednost sadnje voćaka.

Izjave djece: Nika: „Posadit ćemo puno voćki pa ćemo uvijek imati voće za jesti.“, Leona : „Voćkama treba sunce zemlja i voda.“, Eva: „Svaka voćka je druge vrste i drukčije se zove.“, Bruno: „Napravit ćemo kartu da se ne izgubimo na putu do livade.“

• Tema *Svojstva vode*

Cilj: Uočiti da voda iz različitih okruženja ima različita svojstva.

Zadaće: Omogućiti djetetu aktivno i suradničko učenje putem promatranja i uočavanja različitih svojstava vode; poticati na verbalizaciju zapažanja; uočavati sastav vode mikroskopom; imenovati uočene razlike kod različitih uzoraka vode.

Opis aktivnosti: Plakat Kruženje vode u prirodi poslužio je djeci kao motivacija za istraživanje vode i njezinih svojstava i sastava. Djeca su predložila da se prikupe uzroci morske vode, kišnice, vode za piće i uzorak vode iz lokve. Nakon prikupljanja vode, pomoću mikroskopa, istražili su izgled i boju vode. Pomoću mikroskopa istražili su i kapljicu vode te bilježili nove (dječje) spoznaje. Nakon uočenog, djeca su putem likovnog izričaja bilježila svoja zapažanja. Napravljen je zajednički plakat na temu svojstava vode.

Ishodi učenja: Djeca znaju da je pitka voda tekućina bez mirisa, okusa i boje; znaju da postoje različite vrste voda: slana i slatka voda; znaju da se voda može onečistiti.

Izjave djece: Marieta: „Voda nam treba da imamo piti i za prati ruke i tuširanje.“, Melodi: „Voda je prozirna.“, Ivan: „Voda se može proliti.“, Eva: „Nikakvo je okusa, a nema ni miris. Ako nema okusa, nema ni mirisa.“, Nika: „Kad voda ispari, napravi oblak. Kad nastane oblak, iz njega pada kiša i zalijeva cvijeće i vrt.“

• Tema *Eko-patrola*

Ciljevi: Osvijestiti (kod djece) racionalno korištenje vode i električne energije, kao i vrijednosti očuvanja biljaka i pravilnog razvrstavanja otpada u svrhu očuvanja okoliša.

Zadaće: Poticati brigu o štednji električne energije i vode; razvijati spoznaju o važnosti štednje različitih izvora energije: struje i vode; poticati brigu o biljkama; poticati pravilno razvrstavanje otpada.

Opis aktivnosti: Aktivnost počinje izradom plakata na kojemu djeca označavaju pravilno korištenje i štednju, npr.: upotreba svjetla u prostorijama, upotreba

vode te razvrstavanje otpada, briga za biljke. Djeca su nacrtala oznake kojima označavaju koliko je uspješno pridržavanje dogovorenih pravila o korištenju i štednji vode, štednji električne energije u vrtiću te razvrstavanju otpada i brizi za biljke. Djeca su međusobno dogovorila da će svaki petak označavati uspješnost dogovorenih pravila. Svaki tjedan međusobno određuju dvoje djece koja će biti članovi Eko-patrole i označavati na plakatu koliko su sva djeca bila uspješna u zadacima (racionalno korištenje energetske izvora, razvrstavanje otpada i briga za biljke).

Ishodi učenja: Djeca znaju da zatvaranjem slavine racionalno koriste vodu; znaju da se gašenjem svjetla štedi električna energija; znaju da se razvrstavanjem otpada čuva okoliš; znaju kako se brinuti za biljke.

Izjave djece: Mauro: „Moramo na sve paziti kako bi očuvali planetu Zemlju.“, Mateo: „Kad ugasimo svjetlo, štedimo struju.“, Sara: „Moramo zatvoriti špinu da štedimo vodu.“

Rezultati provedenih aktivnosti u DV-u Maslačak

Implementiranjem održivog razvoja u kurikulum vrtića i njegovo provođenje u odgojno-obrazovnom programu utjecali smo na mijenjanje svakodnevnog ponašanja i djelovanje djece i odraslih, razvijale su se kompetencije za održivi razvoj koje uključuju stjecanje znanja, vrijednosti i stavova, a da se pri tom zadovoljavaju potrebe djece i odraslih. Ekološkim aktivnostima utjecalo se na pozitivan stav djece i odraslih prema očuvanju okoliša, racionalnom korištenju prirodnih resursa, suosjećaje i uvažavanje potreba drugih te odgovorno djelovanje u svojoj zajednici. Direktnom komunikacijom s okolišom provodile su se različite igre i aktivnosti koje su se odnosile na biljke, životinje, otpad, vodu, hranu, energiju, odnose između djece i odraslih.

Rezultati provođenja programa odgoja i obrazovanja za održivi razvoj vidljivi su u odnosu na djecu, odgojitelje, roditelje, vrtić i lokalnu zajednicu.

U odnosu na djecu: Provodeći aktivnosti iz područja odgoja i obrazovanja za održivi razvoj djeca su usvojila vještine prepoznavanja problema odlaganja i razvrstavanja otpada te su naučila kako ih riješiti u svojoj neposrednoj okolini. Naučili su prepoznavati i rješavati prepreke u zaštiti zdravlja i sigurnosti. Osvijestili su znanje o tome koliko navike zdrave prehrane utječu na rast i razvoj svakog djeteta te koliko je važan aktivni boravak u prirodi. Djeca su stekla vještine organiziranja vlastitog prostornog uređenja i na zdraviji i bolji život u vrtiću. Osvijestili su različite ekološke probleme i žele se aktivno uključiti u rješavanje i stvaranje zdravog i sigurnog okruženja. Naučili su kako upozoravati i utjecati

na odrasle u smislu očuvanja okoliša, razvrstavanja otpada i očuvanja prirodnih ljepota zavičaja.

U odnosu na odgojitelje: Odgojitelji su proširili kompetencije refleksivnog praktičara u kreiranju odgojno-obrazovne prakse na području održivog razvoja i njegove implementacije u vlastiti i vrtićki kurikulum. Stekli su vještine i znanja načina osmišljavanja aktivnosti s djecom, roditeljima i lokalnom zajednicom te utjecanja na senzibilitet svakog pojedinca u neposrednoj okolini. Razvili su potrebu za daljnjim proširivanjem znanja iz područja ekologije i usavršavanja osobnih vještina u timskom pristupu, a u svrhu cjelovitog razvoja svakog djeteta i poboljšanja kvalitete života svih dionika društva.

U odnosu na roditelje: Tijekom provođenja svih aktivnosti djeca su utjecala na ponašanje roditelja, a roditelji su izražavali zadovoljstvo provođenjem programa. Izjavljivali su kako ih djeca upozoravaju na određena njihova loša ponašanja u prirodi ili u sortiranju otpada. Uočili su kako su djeca motivirana za ekološke teme, kako pokazuju interes za rješavanje problema te su razvila motivaciju za istraživanje prirode koja ih okružuje. Time su i utjecala na vlastitu obitelj i okolinu.

U odnosu na vrtić: Aktivnosti su u velikoj mjeri utjecale na potrebu za strateškim pristupom na razini cijelog vrtića, kroz izradu Plana i programa za održivi razvoj i njegove verifikacije i proširenje kurikuluma vrtića s jasno određenim ciljevima za održivi razvoj. Planira se dodatna edukacija odgojitelja.

U odnosu na lokalnu zajednicu: Provedba aktivnosti odrazila se i na lokalnu zajednicu i neposrednu suradnju vrtića i azila koji skrbi o napuštenim životinjama te reciklažnog dvorišta koje zbrinjava različiti otpad. Suradnja se ogleda u zbrinjavanju otpada koje djeca sortiraju u vrtiću. Uspješno je uspostavljena suradnja s kazalištem Produkcija Z, gradskom tvrtkom Čistoća, trgovinom Hobby art te tvornicom za preradu drvenog materijala.

Zaključak

Prioritet suvremene odgojno-obrazovne ustanove jest razvijanje svijesti o očuvanju okoliša i poticanju ekološke osjetljivosti za sigurno i zdravo okruženje, zbrinjavanje otpada te proučavanje prirodnih izvora energije – kao učinkovite energije za održivi razvoj. Odgojitelji i svi sudionici odgojno-obrazovnog procesa imaju vitalnu ulogu u obrazovanju mladih generacija. Temelj odgoja za održivi razvoj jest podučiti djecu ekološkoj osviještenosti od malih nogu, i u skladu s tim, steći cjeloživotne navike koje mogu značajno utjecati na budućnost našega planeta. Obrazovanje o okolišu povezuje nas sa svijetom oko nas, podučava nas te podiže

svijest o pitanjima koja utječu na okoliš o kojemu svi ovisimo, kao i o radnjama koje možemo poduzeti da ga poboljšamo i održimo. Cilj ekološkog odgoja nije znanje koje dijete treba naučiti o okolišu, već razumijevanje prirodnih procesa i njihove uzajamne ovisnosti te izgradnja stavova i pozitivnog odnosa prema okolišu u praksi.

LITERATURA

- BAHTIĆ, K. (2018). *Percepcija odgojitelja i predškolske djece o održivom razvoju u ranom i predškolskom odgoju i obrazovanju*. Zagreb. (Pristupljeno 9.svibnja 2021. <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:147:483946>)
- KOSTOVIĆ-VRANJEŠ, V. (2015). Baština - polazište za promicanje odgoja i obrazovanja za održivi razvoj. *Školski vjesnik: časopis za pedagoški teorijsku i praksu*. 64 (3), 439–452.
- MALEŠ, D. (2011). *Nove paradigme ranog odgoja*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Zavod za pedagogiju. Zagreb.
- MILJAK, A. (1996). *Humanistički pristup teoriji i praksi predškolskog odgoja*. Persona. Velika Gorica-Zagreb.
- NOK (2010.). Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj, opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje. Zagreb: RH, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa.
- SLUNJSKI, E. (2011). *Kurikulum ranog odgoja istraživanje i konstrukcija*. Školska knjiga. Zagreb.
- SLUNJSKI, E. (2012). *Tragovima dječjih stopa*. Zagreb: Profil.
- SLUNJSKI, E. (2012). *Priručnik za samovrednovanje ustanova ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja*. Zagreb.
- ŠAGUD, M. (2014). Contemporary Childhood and the Institutional Context. *Croatian Journal of Education*. Vol.17; Sp.Ed.No.1/2015. 265-274. Sveučilište Zagrebu, Fakultet za humanističke i socijalne znanosti. Odjel za pedagogiju. Zagreb.
- Ujedinjeni narodi (1972). Declaration of the United Nations Conference on the human environment (<http://www.undocuments.net/unchedec.html>).
- Ujedinjeni narodi (1987). Izvješće Svjetske komisije za okoliš i razvoj: Naša zajednička budućnost (<http://www.undocuments.net/wced-ocf.htm>).
- Ujedinjeni narodi (1989). Konvencija o pravima djece. New York: Ujedinjeni narodi.
- Ujedinjeni narodi (1995). Report of the world summit for social development (<http://www.un-documents.net/aconf166-9.pdf>).
- Ujedinjeni narodi (2000). Milenijska Deklaracija Ujedinjenih Naroda (<http://www.un.org/millennium/declaration/ares552e.pdf>).
- Ujedinjeni narodi (2002). Izvješće Ujedinjenih Naroda o Svjetskom sastanku na vrhu o održivom razvitku. (<http://www.undocuments.net/aconf199-20.pdf>).
- Ujedinjeni narodi (2015). Transforming our world: The 2030 agenda for sustainable development. (<https://sustainabledevelopment.un.org/post2015/transformingourworld>).
- UNCSD (2012). Outcome document of the United Nations Conference on Sustainable Development. (<https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/733FutureWeWant.pdf>).

- UNESCO (1977). Tbilisi deklaracija (<https://www.gdrc.org/uem/ee/tbilisi.html>).
- UNESCO (2005). United Nations Decade of education for sustainable development (2005-2014). (<http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001399/139937e.pdf>).
- UNESCO (2012). The education for sustainable development sourcebook. Education for sustainable development in action. Learning and Training Tools, No. 4. Paris: UNESCO.
- UNESCO, (2016). Education for people and planet: creating sustainable futures for all. (<http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002457/245752e.pdf>).
- UNESCO (2018). Education and the search for a sustainable future, Policy dialogue 1. (<http://unesdoc.unesco.org/images/0017/001791/179121e.pdf>).
- UNICEF (2003). The state of the world's children 2003. New York: UNICEF.
- UNICEF, United Nations International Children's Emergency Fund (2013.). Sustainable development starts and ends with, safe, healthy and well educated children (https://www.unicef.org/socialpolicy/files/Sustainable_Development_post_2015.pdf).
- UZELAC, V., LEPIČNIK-VODOPIVEC, J. i ANĐIĆ, D. (2014). *Djeca – odgoj i obrazovanje održivi razvoj, u potrazi za novim perspektivama razvoja odgoja i obrazovanja djece za održivi razvoj*. Zagreb: Golden marketing-tehnička knjiga.

UPBRINGING FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT AND A MODERN APPROACH TO CHILD LEARNING

Summary

Modern approaches to education, which begins in the pre-school age of the child, devote particular attention to the subjects of healthy environment and sustainable development, aimed at a comprehensive understanding and understanding of the legality of interdependence between man and nature. Environmental education aims to teach children from a young age to be environmentally aware, offering educators a unique opportunity to create lifelong habits that could potentially significantly affect the future of our planet. Environmental education connects us with the world around us, teaches us both about the natural and built environment, raising awareness about issues affecting the environment we all depend on, as well as the actions we can take to improve and sustain it.

The role of the modern educational institution is to develop environmental awareness from the earliest days, thus creating the basis for the ecological consciousness of future adults. The paper will present the active role of children and their sensitivity for sustainable development in the immediate kindergarten environment.

KEYWORDS: *Sustainable development, environment, child, learning, educational institutions*